

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΗ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΑ ΕΠΟΧΗ

Dr. Eilean Hooper-Greenhill

Διευθύντρια και Προϊσταμένη του Τμήματος Μουσειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Leicester

Τα τελευταία χρόνια, όσοι ασχολούνται με το μουσείο έχουν αρχίσει να δέχονται ότι οι επισκέπτες δεν αποτελούν μια παθητική και ομοιογενή μάζα ανθρώπων, "το ευρύ κοινό", αλλά ότι μπορούν να αντιμετωπισθούν ως άτομα με τις ιδιαίτερες ανάγκες τους, τις μαθησιακές τους προτιμήσεις και τις κοινωνιακές και πνευματικές τους ιδέες και προκαταλήψεις. Το κύριο χαρακτηριστικό των επισκεπτών του μουσείου είναι ότι αντιλαμβάνονται τα πράγματα με το δικό τους τρόπο¹. Το παλιό παθητικό "ευρύ κοινό" έχει εξελιχθεί σε νέους "ενεργούς επισκέπτες"². Οι θεωρίες μάθησης και επικοινωνίας χρησιμοποιούνται για να ερμηνεύσουν την εμφάνιση του μεταμοντέρνου ενεργού επισκέπτη.

Εκπαιδευτικές θεωρίες

Ο George Hein έχει επισημάνει³ πως οι εκπαιδευτικές θεωρίες συναποτελούνται από θεωρίες γνώσης (επιστημολογίες) και θεωρίες εκμάθησης. Μια βετικιστική, ή ρεαλιστική, επιστημολογία αντιλαμβάνεται τη γνώση ως εξωτερική πραγματικότητα σε σχέση με τον μαθητευόμενο, ως ένα απόλυτο σύνολο γνώσεων. Ως γνώση ορίζεται αυτό που μπορεί να παρατηρηθεί, να μετρηθεί και να συγκεκριμενοποιηθεί. Από την άλλη πλευρά, η κονστρουκτιβιστική επιστημολογία αντιλαμβάνεται τη γνώση ως σύνθετη διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο μαθητευόμενο και το κοινωνικό περιβάλλον. Υποστηρίζει ότι δεν είναι δυνατόν να αποφύγουμε την υποκειμενική ερμηνεία, καθώς είναι μέρος της ουσίας της γνώσης⁴. Η μάθηση, σύμφωνα με τη θεωρία της συμπεριφοράς, αντιλαμβάνεται τη γνώση ως τη συλλογή γεγονότων και πληροφοριών κατά τρόπο επαυξητικό, ενώ ο κονστρουκτιβισμός αντιλαμβάνεται τη μάθηση ως διαδικασία επιλογής και οργάνωσης συναφών δεδομένων, που προέρχονται από την πολιτισμική εμπειρία⁵.

Ο ρόλος του εκπαιδευτή στηρίζεται σ' αυτές τις δύο ευρείες προσεγγίσεις της επιστημολογίας και των μαθησιακών διαδικασιών. Μια ρεαλιστική επιστημολογία δεχεται ότι το έργο της δασκαλίας είναι η μετάδοση γνώσης στον μαθητευόμενο. Ο τελευταίος θεωρείται ως "κενό δοχείο προς πλήρωση". Για τους κονστρουκτιβιστές όμως (και άλλους, προγενέστερους θεωρητικούς⁶), ο ρόλος του δασκάλου είναι ου-

σιαστικά να διευκολύνει και να καταστήσει δυνατή τη διαδικασία μάθησης.

Από όσους εργάζονται στη μουσειακή εκπαίδευση, λίγοι είναι εκείνοι που δεν θα υιοθετούσαν κάποια μορφή της κονστρουκτιβιστικής αντίληψης. Ο ρόλος του μουσειοπαιδαγωγού έγκειται πράγματι στη διευκόλυνση της ενεργού μάθησης μέσα από τη χρήση και εξέταση των αντικείμενων, και μέσω συζητήσεων που σχετίζονται με συγκεκριμένες εμπειρίες. Τα μουσεία διαθέτουν πολλά παραδείγματα κοινωνικών και πολιτισμικών πλαισίων για μάθηση και, παρόλο που χρειάζεται περισσότερη έρευνα για να καταδειχθεί η ποικιλία των ερμηνειών που δίνουν οι επισκέπτες, οι υπάρχουσες μαρτυρίες δίνουν ένα στίγμα για το πόσο απρόβλεπτες και ιδιόμορφες είναι αυτές οι ερμηνείες⁷. Στο πρόσωπο του μουσειοπαιδαγωγού, το μουσείο είναι σε θέση να παρέχει διευκολύνσεις, μέσα σ' ένα κονστρουκτιβιστικό παράδειγμα, στο πλαίσιο της μουσειακής εκπαίδευσης. Όμως, σε άλλες όψεις της σχέσης του με το κοινό του, το μουσείο μπορεί να υιοθετήσει μια διδακτικότερη στάση, που θα εμπνέεται από μια πιο βετικιστική επιστημολογία.

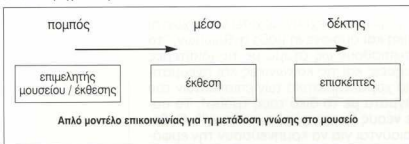
Θεωρίες επικοινωνίας

Οι επικοινωνιακές προσεγγίσεις συνδέονται με την εκπαιδευτική θεωρία. Μπορούμε να αναγνωρίσουμε δυο ευρείες προσεγγίσεις – το μεταδοτικό και το πολιτισμικό μοντέλο⁸.

Το μεταδοτικό μοντέλο θεωρεί ότι η επικοινωνία μεταδίδει πληροφορίες και στέλνει μηνύ-

ματα, μεταβιβάζοντας ιδέες από μια γνωστική πηγή σε έναν παθητικό αποδέκτη. Με την έναρξη των επικοινωνιακών σπουδών, στις αρχές του αιώνα μας, το αναλυτικό επικεντρωτό τόνιζε ιδιαίτερα την τεχνολογία της επικοινωνίας, τα μέσα και τις τεχνικές που του προσδιόριζαν. Οι κοινωνικές και πολιτισμικές επιπτώσεις δεν λαμβάνονταν υπόψη. Στη δεκαετία του 1940, είχε σχηματισθεί ένα μοντέλο επικοινωνίας ως μετάδοση, όπου η διαδικασία της επικοινωνίας εθεωρείτο γραμμική, εκείνος που προσδιόριζε το περιεχόμενο του μηνύματος ή τον μεταδότη ή ο επικοινωνιών, και ο αποδέκτης του μηνύματος έπρεπε να δέχεται παθητικά τις πληροφορίες όπως διαβιβάζονταν.

Παράσταση 1: Από το μοντέλο επικοινωνίας ως μετάδοση

Με βάση την εκπαιδευτική θεωρία, είναι φανερό ότι αυτό το μοντέλο στηρίζεται σε μια ρεαλιστική και θετικιστική επιστημολογία και σε μια θεωρία της μάθησης που στηρίζεται στη θεωρία της συμπεριφοράς. Αυτό το μοντέλο μετάδοσης μπορεί να εφαρμοσθεί στη διαδικασία παραγωγής εκθέσεων στα μουσεία⁹, όπου ο επινοητής της έκθεσης, συχνά ο διευθυντής του μουσείου, εργαζόμενος κατ' ιδίαν, ορίζει το μήνυμα, επιλέγει τα αντικείμενα και γράφει το κείμενο, και στη συνέχεια παραδίδει το σύνολο ως σταθερή ενότητα στο σχεδιαστή της έκθεσης. Στη συνέχεια, ο επιμορφωτής πρέπει να βρει τρόπους να συσχετίσει την έκθεση με το κοινό (βλ. παράσταση 2). Σε κανένα στάδιο δεν λαμβάνεται υπόψη, ούτε γίνονται σχεδιασμοί με άξονα το κοινό: πρόκειται για μια έκθεση που απευθύνεται στο "ευρύ κοινό". Αυτή η μέθοδος δημιουργίας εκθέσεων, όπου οι εσωτερικές διαδικασίες του μουσείου υλοποιούνται δίχως εξωτερική αναφορά και χωρίς να έχει εξετασθεί η χρησιμότητα της έκθεσης, είναι εδραιωμένη από καιρό, και εφαρμόζεται ακόμη σε πολλά μουσεία και πινακοθήκες¹⁰. Ο λόγος που πολλές από αυτές τις εκθέσεις αποτυγχάνουν εξη-

Παράσταση 2: Η εφαρμογή του απλού επικοινωνιακού μοντέλου στην εξέλιξη των εκθέσεων

γείται από το συσχετισμό της θεωρίας της επικοινωνίας και της εκπαίδευσης.

Η δεύτερη όψη της επικοινωνίας είναι η τελετουργική ή πολιτισμική άποψη. Η επικοινωνία νοείται ως διαδικασία συμμετοχής και συσχετισμού. Η επικοινωνία εκλαμβάνεται ως σειρά διαδικασιών και συμβόλων μέσω των οποίων η πραγματικότητα παράγεται, συντηρείται, διορθώνεται και μεταβάλλεται¹¹. Η άποψη αυτή εισαγάγει ότι η "πραγματικότητα" δεν έχει πεπερασμένη ταυτότητα, αλλά αποκτά ύπαρξη, παράγεται, μέσω της επικοινωνίας. Όπως εκφράζουμε τα πιστεύαμα και τις αξίες μας μέσα από πολιτισμικά σύμβολα (λέξεις, χάρτες, μοντέλα), έτσι πλάθουμε και την πραγματικότητα, η οποία, επομένως, συνεχώς ορίζεται και επανορίζεται μέσα σε διαπραγματευτικά πλαίσια ή "ερμηνευτικές κοινότητες"¹².

Ότι "γνωρίζουμε" παράγεται μέσα από την προσωπική κατασκευή νοημάτων, αλλά και μέσα από την εξέταση και την εκλέπτυνση της ερμηνείας μας στα πλαίσια ουσιαστικών κοινωτήτων. Οι τελευταίες μπορεί να είναι κοινότητες ιστορικών της τέχνης (που συνδέονται μέσω της εξειδικευμένης γνώσης τους), καλλιτεχνών (ένα συγκεκριμένο επάγγελμα) ή ποδοσφαιροφίλων (ένα κοινό ενδιαφέρον). Καθεμιά από αυτές τις ομάδες ανθρώπων θα μοιράζεται κάποιες ερμηνευτικές στρατηγικές, και θα "ελέγχει" τις ερμηνείες αντιπαραθέτοντάς τες με άλλες από την ομάδα προτίμησής τους. Όπου στήθηκαν εκθέσεις, όπως "Ο Εποικισμός του Λονδίνου"¹³, στο Μουσείο του Λονδίνου, και "Η Τέχνη του Τάινσάιντ"¹⁴ (Art of Tyneside) στην Πινακοθήκη Λάινγκ στο Νιουκαστλ, σε συσχετισμό με το κοινό και σε συνεργασία με ενδιαφερόμενα άτομα και ομάδες, δημιουργείται μια "ερμηνευτική κοινότητα", και, μέσω διαβουλεύσεων, μια κοινή εμπειρία που παρουσιάζει μια ή περισσότερες όψεις της "πραγματικότητας".

Αυτή η όψη της επικοινωνίας δεν ασχολείται με τη μετάδοση μηνυμάτων με σκοπό τη δύναμη και τον έλεγχο. Η επικοινωνία γίνεται αντιληπτή ως πολιτισμική διαδικασία, που συνδέει τους ανθρώπους μέσα σε ιδιαίτερα χώρο-πλαίσια, και ως τμήμα συγκεκριμένων "τελετουργιών"¹⁶ διαδικασιών. Ασχολείται με την παραγωγή ερμηνείας κατόπιν διαπραγμάτευσης, και όχι διά της επιβολής. Κατά την άποψη αυτή γίνονται δεκτές πολλαπλές ερμηνείες, αντί μιας και μοναδικής, οι οποίες είναι διαπραγματευσιμες, ανόμιες και όχι ενοποιημένες, και που δικαιολογούνται θεωρούνται υποκειμενικές.

Αν εξετάσουμε συγχρόνως τις μαθησιακές και επικοινωνιακές θεωρίες, και αν λάβουμε υπόψη τις ιστορικές τους αλλαγές, μπορούμε διαστακτικά να παρατηρήσουμε ότι, κατά τα τελευταία διακόσια περίπου χρόνια, έχουν επικρατήσει μια θετικιστική επιστημολογία, μια διδακτική μαθησιακή θεωρία και μια μεταδοτική άποψη της επικοινωνίας. Οι μαθητές ή αποδέκτες της μεταδιδόμενης γνώσης θεωρούνταν ως αδιαφοροποίητη μάζα και ως γνωστικά παθητικά.

Σταδιακά τον τελευταίο μισό αιώνα, και ταχύτερα τα τελευταία είκοσι χρόνια, μπορούμε να αναγνωρίσουμε μια κίνηση στην εκπαιδευτική και επικοινωνιακή θεωρία, που αποδέχεται ότι οι άνθρωποι δρουν ενεργά για να κατανοήσουν το κοινωνικό τους περιβάλλον, και ότι συνυπάρχουν πολλαπλές και κάποτε αντίθετες απόψεις.

Το Μοντέρνο και το Μεταμοντέρνο

Τα μουσεία στη σημερινή τους μορφή είναι δημιουργήματα του Διαφωτισμού, ιδρύματα που εδών το φως στην περίοδο που σήμερα χαρακτηρίζουμε ως τη Μοντέρνα περίοδο. Κατά τη Μοντέρνα περίοδο, επικρατήθηκε η λογική για να εκποσιώσουμε τις προκαταλήψεις και τις υποκειμενικές γνώσεις προηγούμενων εποχών¹⁷. Ήγιναν προσπάθειες να οικοδομηθούν γνώσεις πάνω στις οποίες θα μπορούσαμε να στηριχθούμε, ανεξαρτητως τόπου και χρόνου. Αναπτύχθηκαν μεγάλες αφηγήσεις (μετα-αφηγήσεις)¹⁸, οι οποίες θεωρήθηκαν έγκυρες και πέρα από το πλαίσιο του χώρου απ' όπου εξαγγέλλθηκαν. Ιδρύματα όπως τα μουσεία δημιουργήθηκαν για να διαδίδουν εκείνα που μπορούσαν να εξετασθούν, να μετρηθούν, να καταταθούν, να ονομαστούν, και που παρουσιάζαν μια οικουμενικά έγκυρη και βέβαιη εικόνα του κόσμου.

Σήμερα βρισκόμαστε πιο κοντά στο να καταλάβουμε ότι η γνώση είναι ιστορικά εξαρτημένη. Αποδεχόμαστε ότι η προέλευση της γνώσης σχετίζεται με αυτό που θεωρείται λογικό. Η φεμινιστική κριτική έχει αποκαλύψει ότι οι μοντερνιστικές μετα-αφηγήσεις, για εκ των οποίων είναι η υπεροχή του αρσενικού, είναι αβάσιμες²⁰. Οι μετα-αποικιοκρατικές προσεγγίσεις έχουν καταδείξει τον Ευροκεντρικό πυρήνα του μεγαλύτερου μέρους της ιστορίας και της κουλτούρας που δεχόμαστε ως δεδομένα στη Δύση²¹. Οι απόλυτες βεβαιότητες του Μοντερνισμού έχουν αντικατασταθεί από τη ρευστότητα του Μεταμοντερνισμού, κι ακόμη προσπαθούμε να καταλάβουμε τι σημαίνει αυτό. Όσον αφορά τα μουσεία, ιδού κάποια σχετικά ερωτήματα: πώς πρέπει να οργανώσουμε ή να αναδιοργανώσουμε το παρελθόν; Τι ιστορίες μπορούν να λεχθούν για το παρελθόν και το παρόν, και ποιος δικαιούται να τις πει; Πώς να αντιμετωπίσουμε τεχνουργήματα που, τον καιρό της συλλογής τους, δεν επηρεάζονταν από τη γλώσσα της περιγραφής τους, ενώ τώρα είναι φανερό ότι τα λεγόμενά μας επηρεάζουν τη θέασή τους; Πώς μπορούμε να δώσουμε τη δυνατότητα στους ανθρώπους να χρησιμοποιήσουν το μουσείο για την προσωπική τους ανάπτυξη, ενδυνάμωση και αυτο-προσανατολιζόμενη μάθηση; Και ποιες είναι οι κοινωνικές χρήσεις των μουσείων στην εποχή μας;

Σημειώσεις-Βιβλιογραφία

1. Silverman, L., "Visitor meaning-making in museums for a new age", *Curator*, 38 (3) 1995, σσ. 161-170.
2. Το "επνεργητικό κοινό" είναι μια έννοια των σπουδών επικοινωνίας. Βλ. Morris, P. και Thornham, S., *Media Studies: a Reader*, Edinburgh University Press, 1996. Θεωρώ αυτή την έννοια αρκετά χρήσιμη ως αυτονομογραφία, αν και σφίγγεται στη μεθοδική άσκηση της επικοινωνιακής διαδικασίας, που συζητείται πιο κάτω.

3. Hein, G., "The constructivist museum", *JEM* 16, 1995, σσ. 21-23.
4. Πολλά μπορούν να λεχθούν εδώ για το πώς η εποχική γνώση επικρατεί ως κοινωνική γνώση. Κάτω από τις παρούσες συνθήκες χρησιμοποίησα τον όρο "εργαστηριακές κοινότητες" του Fish, που στήριξε στη λογοτεχνική θεωρία. Βλ. Fish, S., *Is there a text in this class? The authority of interpretive communities*, Harvard University Press, 1980. Η "εργαστηριακή αναλυτική" του Foucault, που σχετίζεται με τη θεωρία του λόγου, είναι επίσης μεγάλη σημασία. Βλ. Dreyfus, H. και Rabinov, P., *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*, University of Chicago Press, 1982.
5. Hein, G., *Learning in the Museum*, Routledge (London) 1998, κερ. 2.
6. Russell, T., "The enquiring visitor: usable learning theory for museum contexts", *JEM* 15, σσ. 19-21, 1994. Hinton, M., "Handling collectors: a whole museum issue", *JEM* 14, σσ. 16-19, 1993.
7. Worts, D., "Extending the frame: forging a new partnership with the public", στο Pearce, S. (ed.), *New Research in Museum Studies*, S. Athlone Press, London, 1995, σσ. 164-191.
8. Carey, J., *Communication as Culture: Essays on Media and Society*, Unwin Hyman, Boston, 1989, σσ. 13-36.
9. Βλ. π.χ. Cameron, D., "A viewpoint: the museum as a communications system and implications for museum education", *Curator*, 11, 1968, σσ. 33-40; Miles, R., "Exhibitions: management for a change", στο Cossans, N. (ed.), *The Management of Change in Museums*, National Maritime Museum, London, 1985.
10. Βλ. π.χ. Hodge, R. και D'Souza, W., "The museum as a communicator" - a semiotic analysis of the Western Australian Gallery, Perth", στο Hooper-Greenhill, E., *The Educational Role of the Museum*, London, Routledge, 1994, σσ. 37-46, για ένα παράδειγμα μιας έκθεσης, που μεταχειρίζεται τις κοινωνικές ομάδες και τις πολιτιστικές ιστορίες με τις οποίες ασχολείται ως κτήμα του μουσείου.
11. Carey, 1989: 23.
12. Fish, 1989.
13. Merriman, N., "The "Peopling of London" project", στο Hooper-Greenhill, E. (ed.), *Cultural diversity: Developing Museum Audiences in Britain*, Leicester University Press, London and Washington, 1997, σσ. 119-148.
14. Millard, J., "Art history for all the family", στο Hooper-Greenhill, E. (ed.), *The Educational Role of the Museum*, Routledge, London, σσ. 152-156.
15. Δεν αρνούμαστε ότι είναι δυνατόν και όντως πιθανό να υπάρξει διαφορετικό ανάμεσα σε εργαστηριακές κοινότητες. Όσο μια κοινότητα είναι αρκετά μεγάλη και δομημένη ώστε να στηρίξει τη δική της άποψη, αυτή ή ερμηνεία θα προαιετεί ανάμεσα στις πολλές δυνατότητες των κοινωνικών πιθανών τρόπων μάθησης. Υπάρχει μια σημαντική και ενδιαφέρουσα διαλογική σχέση ανάμεσα στο άτομο θέμα και την ομάδα στη διαδικασία οικοδόμησης της γνώσης.
16. Αυτό χρησιμοποιείται μεταφορικά. Βλ. Carey, 1989.
17. Best, S. και Kellner, D., *Postmodern Theory: Critical Interpretations*, MacMillan, 1991. Wheeler, W., "The Enlightenment effect" a Signs of the Times discussion paper, April 1997, Signs of the Times, PO Box 10684, London N15 6XA.
18. Lyotard, J.-F., "Answering the question: what is post-modernism?", στο Jencks, C., *The Post-modern Reader*, Academy Editions, London, σσ. 138-150, 1992.
19. Hooper-Greenhill, E., *Museums and the Shaping of Knowledge*, Routledge, London, 1992.
20. Nicholson, L., *Feminism/postmodernism*, Routledge, London, 1990.
21. Williams, P. και Chrisman, L., *Colonial Discourse and Post-colonial Theory: a Reader*, Harvester/Wheatsheaf, New York and London, 1994. Ashcroft, B., Griffiths, G. και Tiffin, H., *The Post-colonial Studies Reader*, Routledge, London, 1995.

Thinking about museum education and communication in the post-modern age

Dr. Eilean Hooper-Greenhill

During the last half-century and gathering pace in the last twenty years, there is a move in education and communication theory towards acknowledging people as active in making sense of their social environments, and towards acknowledging that plural and sometimes conflicting views exist. Consequently, the museum world has begun to accept the museum visitors far from being a homogenous mass of people, are individuals with their own particular needs, preferred learning styles and cultural agendas. The active post-modern museum visitor can be explained and approached through theories of learning and communication. These theories may also influence museums in their definition and understanding of their role in contemporary and future societies, of their impact on people and of their power to define past, present and future.